

RAFAŁ GRACZYK

Politechnika Poznańska

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Poznaniu

**PRZESTRZEŃ PUBLICZNA
MAŁYCH MIAST WIELKOPOLSKI
ORAZ ICH ROLA W ROZWOJU MIASTA
(WYBRANE ZAGADNIENIA)**

Abstract: Public Space of Small Towns in Wielkopolska Region and Their Role in Urban Development (Selected Aspects). The purpose of the study is draw attention to marginalization of small towns. In Polish scientific research are very little studies concerning this subject. They are related rather with a single object. Research on the urban planning shall not be considered completely. As the most representative cities were selected for study: Buk, Kostrzyn, Sęszew located in Wielkopolska region in Poznań district.

The article presents the historical systems of selected small towns that the original layout of the city were the germ of its structure. At present the historical systems play an important role in the development space of a small town. They referred to city zones, which are characterized by different types of public spaces and drew attention to dangers threatening the small spaces of the city.

Wstęp

Przestrzeń publiczna w szczególności miast małych jest obszarem odgrywającym szczególną rolę w jego rozwoju i zaspokajaniu potrzeb mieszkańców. Przestrzenie te akcentują układ przestrzenny, ale też decydują o czytelności i kompozycji, a nawet poziomie kultury lokalnej. Przemiany społeczno-gospodarcze miast polskich znalazły swoje odbicie nie tylko w ich strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Miasta zaczynają rywalizować między sobą gospodarczo i ekonomicznie, pojawiają się nowe formy i organizacja przestrzeni miejskiej (Węclawowicz 2007). Ma to szczególne znaczenie dla mieszkańców, ponieważ człowiek podstawowe informacje o otaczającym go świecie uzyskuje percepcyjnie, głównie drogą odbieranych bodźców wzrokowych (Demidow 1989). Miasto komunikuje się niewerbalnym językiem architektury, przekazując informacje o stanie obecnym, historii, kulturze i poziomie życia społeczności lokalnej, a także o zachodzących przemianach funkcjonalno-przestrzennych i rozwoju gospo-

darczym. Język architektury zawiera informację wizualną o charakterze formalnym i znaczeniowym, determinuje też fizjonomię miasta. Istotną rolę odgrywają miejskie przestrzenie publiczne, które dzięki swoim specyficznym, niepowtarzalnym cechom formalnym decydują o tożsamości i atrakcyjności miasta (Cichy-Pazder 1998).

1. Uzasadnienie podjęcia tematu i cel badań

Uzasadnieniem podjęcia tematu jest marginalizacja małych miast we współczesnych polskich badaniach naukowych. Małe miasta były zawsze lokalnymi centrami, w których skupiało się życie miejskie. Obecnie obserwuje się przenoszenie inwestycji do dużych miast. Zanika rzemiosło charakterystyczne dla polskich miasteczek w okresie np. międzywojennym, czy przed I wojną światową. Przywiązuje się wagę do aglomeracji oraz miast dużych. W polskich badaniach naukowych nieliczne są opracowania dotyczące tego tematu. Wiążą się one raczej z pojedynczym obiektem, a badania nad urbanistyką i przestrzenią publiczną zdaniem autora nie są traktowane kompleksowo.

Przestrzenie publiczne wraz z otoczeniem w małych miastach pozwalają nie tylko na orientację przestrzenną, ale także ocenę i kwalifikację przestrzeni miejskiej. Człowiek kategoryzuje przestrzeń zgodnie z własnymi oczekiwaniami praktycznymi, emocjonalnymi i intelektualnymi (Eco 2003). Przestrzenie publiczne małych miast wraz z jego zabudową w strefie centralnej (śródmiejskiej) są nośnikami różnorodnych informacji: historycznych, kulturowych, odbieranych percepcyjnie przez wszystkich ludzi i mającym znaczny zasięg oddziaływania. Przestrzenie takie, położone w centralnych strefach miasta na potrzeby wykonywanych badań autor nazwał układami historyczno-kulturowymi. Układy takie charakteryzują się zwartą kompozycją, mają ciekawą architekturę. Przestrzenie publiczne od nich właśnie zaczynały się rozwijać. Kolejnym ważnym czynnikiem rozwoju przestrzeni publicznych małych miast są strefy miasta, w których przestrzenie te się znajdują. Na potrzeby badań przyjęto 3 strefy: I – centralna, II – miejska oraz III – podmiejska. Praca koncentruje się na relacjach zachodzących w przestrzeniach publicznych między śródmieściem i przedmieściem. Celem przeprowadzonych badań jest próba określenia roli, jaką obecnie spełniają układy historyczno-kulturowe w zależności od ich położenia w strefach małych miast. Oddziaływanie tych czynników lepiej widoczne jest w małych miastach niż w dużych aglomeracjach, które w większości przypadków wchłonęły okoliczne miasteczka i osiedla pod swoją administrację.

2. Stan i zakres badań

Rozwój małych miast Wielkopolski przebiegał w większości przypadków w sposób bardzo podobny do siebie z powodu czynników historycznych. Wiele z osad działających już w X-XII w. może uchodzić za załazek powstających pod koniec XIII w. miast (Münch 1946). Małe miasta kształtowały się, podobnie jak wszystkie

inne osiedla, pod wpływem czynników urbanistycznych (Tołwiński 1948). W Wielkopolsce przyjmuje się okres XIII-XIV w. Najstarsze osadnictwo koncentrowało się przeważnie na miejscach obecnie zajmowanych przez najstarszy rynek. Wzrost znaczenia osad wiązał się przede wszystkim z funkcjonowaniem szlaków handlowych.

Wielkopolska w małym stopniu była podzielona między zaborców, tylko część południowo-wschodnia była pod zaborem rosyjskim. Pozostała część była pod panowaniem pruskim. Wielkość miasta oraz sposób jego zagospodarowania i forma przestrzeni publicznych w zależności od danego zaboru pozostała charakterystyczna dla Wielkopolski. W części południowo-wschodniej byłego zaboru rosyjskiego najwięcej jest miast poniżej 5 tys., na obszarach zaboru pruskiego występują miasta większe. W kompozycji takich miast obowiązywała zasada hierarchii oraz podporządkowania elementów podrzędnych elementom dominującym danego miejsca. Miejsca o szczególnym znaczeniu zawsze były podstawą kształtowania określonych struktur przestrzennych. Wokół tych miejsc tworzyła się tkanka miejska z przestrzeniami ogólnodostępnymi, które decydowały o wartości i relacji miasta z otoczeniem.

Współcześnie rozwój miast podlega cały czas wpływom tych czynników. Oddziaływanie ich jest lepiej widoczne w małych miastach niż w dużych aglomeracjach, które w większości przypadków wchłonęły okoliczne miasteczka i osiedla pod swoją administrację.

Województwo wielkopolskie w obecnych granicach administracyjnych jest jednym z największych regionów Polski. Pod względem powierzchni zajmuje drugie miejsce w kraju, a trzecie pod względem liczby mieszkańców. Na obszarze woj. wielkopolskiego wyodrębnia się cztery subregiony: środkowy – wokół aglomeracji poznańskiej, południowy, wschodni, północny, których zróżnicowanie wynika z historycznych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, rozmieszczenia zasobów naturalnych i walorów krajobrazowo-przyrodniczych. Badaniami analitycznymi objęto trzy małe miasta Wielkopolski, których wspólną cechą jest położenie w regionie środkowym w powiecie poznańskim w zasięgu oddziaływania Poznania. Miasta te znajdują się przy głównych drogach komunikacji samochodowej oraz kolejowej. Liczba ludności w badanych miastach waha się w granicach od 5 do 10 tys. Jest to jedna z liczniejszych grup miast Wielkopolski¹. Miasta te pełnią funkcję ośrodków administracyjnych w gminach.

3. Elementy mające wpływ na przestrzeń publiczną analizowanych małych miast

3.1. Układy historyczno-kulturowe

Układy historyczne, które jako pierwotny układ miasta były załącznikiem jego struktury dzisiaj odgrywają dużą rolę w przestrzeni małego miasta. W małych mia-

¹ Źródło: *Urząd Statystyczny*,

stach można wyodrębnić pewne stałe i niezmiennie cechy, są to: określona przestrzeń oraz czytelne granice, wyraźna skala miasta, malownicze położenie, użyty lokalny budulec, ulice kształtowane jako wnętrza urbanistyczne o nieregularnych obrysach, zabytkowość wielu układów przestrzennych oraz budynków, historyczny obszar, który odgrywa rolę administracyjną dla otaczających osiedli mniejszych (Gzell 2004).

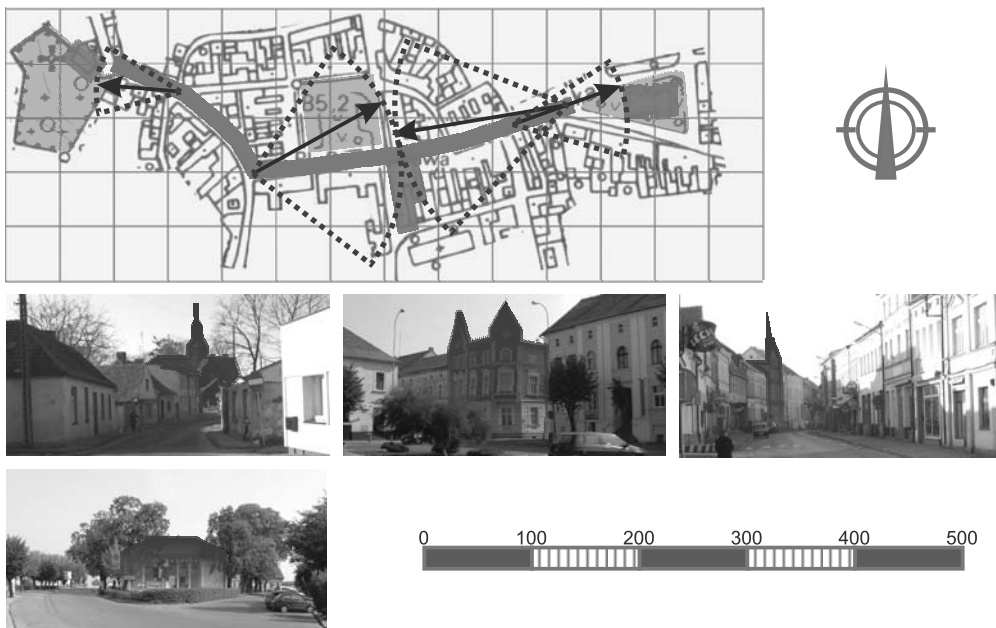
Przemiany, które dokonywały się w małych miastach były uwarunkowane nie tylko sytuacją zewnętrzną, ale również położeniem, np.: w strefie przemysłowej zurbanizowanej przemysłowej czy rolniczej. Na rozwój przestrzeni publicznej istotny wpływ miała też forma własności, chociaż o charakterze zabudowy decydowały warunki topograficzne terenu oraz korzystne usytuowanie przy ciągach komunikacyjnych.

Istotną cezurą były rok 1792, gdy w wyniku zaborów Polska zaczęła stopniowo tracić swoją suwerenność. Zdecydowana większość miast wzrastała znacznie wolniej, najliczniejsza na przełomie XIX i XX w. grupa mieściła się w przedziale 5-10 tys. mieszkańców. Poznańskie w granicach Prus zyskało bardzo korzystne warunki rozwoju rolnictwa. Miasta, z wyjątkiem Poznania głównie średnie i małe, nastawiły się na obsługę rolniczego zaplecza. Były sprawnie zarządzane i dobrze zagospodarowane, stanowiły integralny element gospodarki regionu. W końcu XIX i na początku XX w. duży wpływ na zmiany strukturalne miast miały linie kolejowe i powstawanie dworców kolejowych.

Postępujące w szybkim tempie uprzemysłowienie miast w XX w. spowodowało wyodrębnienie się dzielnic przemysłowych, w których zaczęły się pojawiać nieznanne dotychczas dominanty architektoniczne nowego typu, takie jak: m.in.: hale fabryczne, kominy, wieże ciśnień czy chłodnie, często przypadkowo rozmieszczane w panoramie miasta.

Jednym z przykładów badanych przez autora miast jest Buk. W XV i XVI w. nastąpił prawdziwy rozkwit miasta. W licznych źródłach historycznych Buk zaliczany jest do największych i najbardziej kluczowych miast Wielkopolski. Powstawały w nim liczne cechy rzemieślnicze. Ze względu na położenie miasta na ważnym szlaku handlowym i istnieniu komory celnej oraz przywilejowi urzędowania jarmarków, w szybkim tempie rozwijał się handel. Rozkwit gospodarczy łączył się z rozwojem oświatowo-kulturalnym. Bardzo silnie na rozwoju miasta zaciążył pożar w 1858 r., który zniszczył prawie cały rynek, przyległą zabudowę oraz, stojący w centrum rynku, ratusz. W 1870 r. został wybudowany dworzec oraz linia kolejowa, która łączyła Poznań z Berlinem. Po 1945 r. rozwijały swoją działalność placówki kulturalne, które adaptowały poniemieckie budynki na swoje siedziby. Przez następne lata miasto rozwijało się gospodarczo za przyczyną coraz lepszej pracy istniejących spółdzielni i zakładów rzemieślniczych oraz powstaniu zakładów przemysłowych. Zaludnienie wzrosło w porównaniu ze stanem sprzed 1939 r. o ponad 60%. Powstały nowe osiedla mieszkaniowe blokowe.

Elementami towarzyszącymi przestrzeniom publicznym Buku są dominanty architektoniczne, które podkreślają ważność miejsca. Znajduje się tam główny plac – rynek wraz z ratuszem oraz tworzy się główny układ miasta – ciąg historyczno-

Ryc. 1. I Strefa miasta Buk. Przestrzenie publiczne układu historyczno-kulturowego

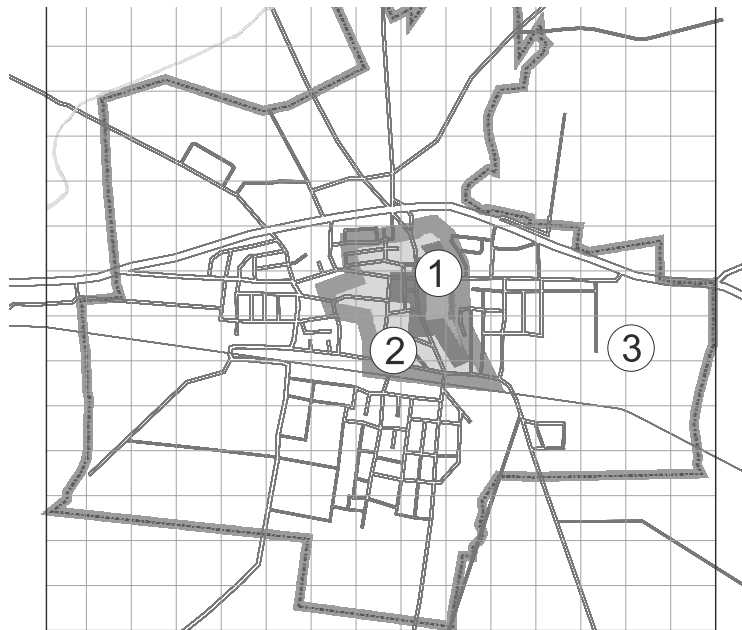
Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1-3).

-kulturowy znajdujący się zawsze w pierwszej strefie miasta (centralnej) podkreślony okazałą zabudową (ryc. 1).

Są to z reguły charakterystyczne obiekty związane z funkcjami publicznymi i reprezentacyjnymi oraz obiekty traktowane jako „wizytówki” miasta, jego symbole i znaki szczególne, które w sposób podświadomy oddziałują na widza (Dąbrowska-Budziło 2002). Miejsca o szczególnym znaczeniu zawsze były podstawą kształtowania określonych struktur przestrzennych. Wokół tych miejsc tworzyła się tkanaka miejska, ale to właśnie ona decydowała o wartości i relacji miasta z otoczeniem. Współcześnie rozwój miast podlega cały czas wpływom tych czynników.

3.2. Strefy miasta

Każde miasto, również małe ma różniące się sposobami zabudowy i użytkowania strefy funkcjonalno-przestrzenne: 1-centralną, 2-miejską, 3-podmiejską (ryc.2). Każda z tych stref charakteryzuje się innym typem przestrzeni publicznych, np. strefa I, charakteryzuje się przestrzeniami o charakterze kulturowym, historycznym, wraz z rynkiem jako podstawową przestrzenią publiczną oraz jej dominantami historycznymi (kościół, ratusz). Strefę II identyfikują dominanty wysokich obiektów mieszkaniowych – często blokowisk wraz z przestrzeniami publicznymi służącymi rekreacji oraz odpoczynkowi. Strefę III charakteryzują przestrzenie publiczne osiedli

Ryc. 2. Wydzielenie stref miasta na przykładzie Kostrzyna Wlkp. – I, II, III strefa

mieszkaniowych w niskiej zabudowie jednorodzinnej. W strefie tej brak jest wyraźnego wydzielenia przestrzeni publicznych.

Drugim z badanych miast wielkopolskich jest Kostrzyn. W 1251 r. książę Przemysław I nadał Kostrzynowi prawa miejskie. Najpomyślniejszym okresem rozwoju miasta był XVI w., gdy ożywiony został szlak handlowy z Poznania do Warszawy. Miasto podczas wojen napoleońskich bardzo ucierpiało, podobnie jak inne miasta wielkopolskie². Po II wojnie światowej Kostrzyn zaczął się stopniowo rozwijać, stając się centrum gospodarczym gminy. Powstały obiekty użyteczności publicznej oraz nowe osiedla mieszkaniowe w zabudowie wielkopłytowej. Ścisłe ustalenie granic stref miejskich Buku, Kostrzyna Wlkp. oraz Stęszewa napotyka na wiele trudności. Zabudowa, która powstała wzdłuż dróg zasłania widoki miasta. Nie są one ograniczone konkretną zabudową, rzadko zarysowane są konkretną granicą. Najważniejsza dla miasta jest część centralna – śródmieście, w której znajduje się centrum miasta z historycznymi dominantami. Jest to najmniejszy powierzchniowo obszar w stosunku do granic administracyjnych miasta. W tej części miasta przeważa zwarta zabudowa historyczna wraz z jej najważniejszymi przestrzeniami publicznymi.

Widoki miasta (zewnątrzne i wewnętrzne) dzięki istnieniu i koncentracji dominant architektonicznych umożliwiają wyodrębnienie wizualne stref o różnych funkcjach. Także widoki wewnętrzne miasta odbierane w trakcie „drogi” pokonywanej

² Kwiatek, Lijewski (1988).

przez człowieka – są identyfikowane przestrzeniami publicznymi wraz z otaczającą je zabudową o zróżnicowanych typach, pozwalających na identyfikację strefy miejskiej (I, II, III). Dobrze skomponowane małe miasto ma zwykle wiele przestrzeni publicznych, które określają charakter miasta. Obecność tych elementów powoduje, że w świadomości człowieka, następuje rozpoznawanie określonych rejonów miasta.

Strefa I ma najwyższą wartość funkcjonalno-przestrzenną w skali miasta. Jest to obszar usługowo-mieszkaniowy. Chociaż jest powierzchniowo najmniejsza, to jednocześnie najbardziej wrażliwa na wszelkie zmiany ze względu na koncentrację wartości kulturowych. Dlatego przyjmuje się dla niej najwyższy stopień ochrony i ograniczenia dla nowego zainwestowania. Najodpowiedniejszymi inwestycjami na tym obszarze są usługi o charakterze publicznym nie ingerujące w zewnętrzny wygląd i charakter zabudowy. Specyficzne dla tego obszaru, w odniesieniu do innych stref miasta, jest znaczne zróżnicowanie ilościowe i jakościowe istniejących przestrzeni publicznych oraz dominant architektonicznych decydujących o dobrej identyfikacji tej części miasta. Zróżnicowana i dobrze zaakcentowana przestrzeń umożliwi zaspokojenie wielu potrzeb ludzkich i kontaktów społecznych. Wyróżnia się różnorodnością i zwartością zabudowy reprezentując wpływy różnych epok historycznych, świadczących o jej rozwoju w czasie. Strefa II obejmuje głównie tereny zabudowy mieszkaniowej różnych typów z częścią zabudowy o charakterze usługowym oraz niewielkimi terenami rekreacyjnymi. Obiektami identyfikującymi tę strefę są głównie dominanty architektoniczne obiektów mieszkalnych: punktowce, czterokondygnacyjne klatkowce i nieliczne obiekty wolnostojące pawilonów usługowo-handlowych o formach zgeometryzowanych. Strefa III swoim zasięgiem obejmuje tereny podmiejskie wraz z typową zabudową mieszkaniową jednorodzinną, wolnostojącą lub szeregową wraz z zespołami zabudowy przemysłowej i infrastrukturalnej z częścią terenów zielonych – otwartych z urządzeniami sportowymi.

Każda ze stref, jak wykazano poprzednio charakteryzuje się odmiennością występujących typów przestrzeni publicznych. Przemiany przestrzenne miasta na przestrzeni czasu nie przebiegały w sposób równomierny, choć dość ściśle wiążą się ze strefami funkcjonalnymi. Zauważoną prawidłowością jest to, że przemiany w przestrzeniach publicznych najsilniej dotyczą strefy I – centralnej, tej najbardziej atrakcyjnej w mieście oraz strefy III – podmiejskiej z najsilniejszym potencjałem terenów otwartych, niezabudowanych. Zatem w tej ostatniej ze stref widać najbardziej istotne przemiany przestrzenne identyfikowane powstawaniem nowych typów przestrzeni publicznych ogólnodostępnych.

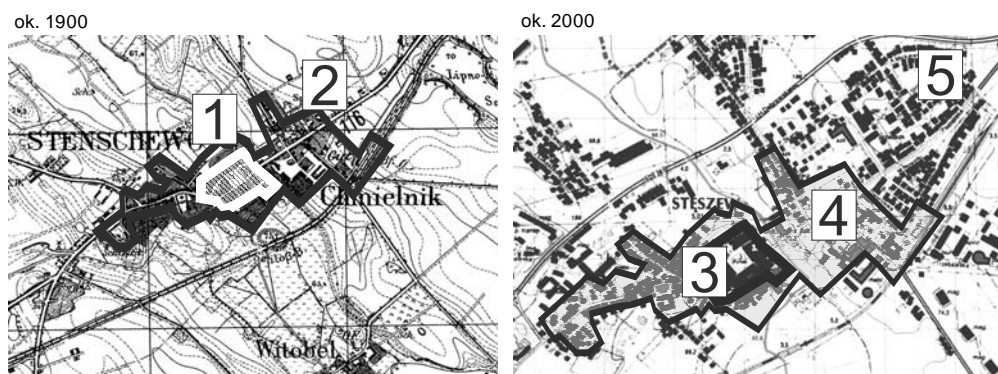
3.3. Dostępność komunikacyjna oraz efekt „rozlewania się miasta”

Wzrost znaczenia informacji spowodował zwiększenie zainteresowania jej nośnikami technicznymi i architektonicznymi. Społeczeństwo mające coraz łatwiejszy

dostęp do szybkich i wygodnych środków komunikacji, zaczyna tworzyć luźno rozrzucone enklawy mieszkaniowe niepowiązane żadnymi więzami ze śródmieściem miasta i bardzo trudno przeciwdziałać tym procesom. We wszystkich badanych, w prezentowanym opracowaniu, małych miastach większą część zabudowy podmiejskiej stanowią osiedla mieszkaniowe w systemie prefabrykatów nie pasujące formą i skalą zabudowy małego miasta. Autor pokazał to na przykładzie Stęszewa (ryc. 3), który także należy do jednych z najstarszych miasteczek Wielkopolski. Jako miasto prywatne prawa miejskie otrzymał w 1370 r.

Konsekwencją tego jest powiększająca się segregacja przestrzenna: oddalenie od miejsc zamieszkania, pracy oraz usług codziennych. Przykładem jest migracja mieszkańców dużych miast na tereny mieszkaniowe wysokiej jakości poza miejsce zatrudnienia – w małym mieście oraz dobre połączenie komunikacyjne z dużą metropolią w zasięgu 20-30 km. Jest to mniej więcej zasięg administracyjny powiatu poznańskiego. Maleje zainteresowanie przestrzeniami śródmiejskimi – już zagospodarowanymi i zaopatrzonymi w potrzebną infrastrukturę techniczną.

Bardzo mocno uwidacznia się ekspansja budownictwa mieszkaniowego na przedmieściach miast. Zamieszkują te miejsca przeważnie ludzie, których zarobki i poziom bytu jest tak wysoki, że miejsca ich pracy w przeważającej większości znajdują się w Poznaniu, a dojazd do stanowiska pracy jest wkalkulowany w ich czas i poniesione koszty. Obecna powierzchnia ww. miast zmieniła się w dużym stopniu za sprawą przemysłu oraz migracji ludności z dużych miast. Rosnące różnice w dochodzie i stylach życia znajdują odbicie w zróżnicowanych potrzebach, jeżeli chodzi o mieszkanie i lokalizację stref mieszkaniowych oraz w różnych możliwościach zaspokajania tych potrzeb. Dezintegracja społeczna staje się istotnym problemem. Wiele rodzin o wysokich dochodach opuszcza śródmieście miasta. Biedniejsi zamieszkują wewnętrzne strefy lub osiedla mieszkaniowe. Konieczne jest dostrzeżenie i sterowanie społecznym wymiarem zrównoważonego i trwałego rozwoju obszarów miejskich.

Ryc. 3. Analiza rozwoju powierzchni miasta oraz jego układu urbanistycznego w latach 1900-2000 na przykładzie miasta Stęszew. 1 – historyczne centrum miasta, 2 – historyczny obszar miejski, 3 – obecny układ historycznego centrum, 4 – zabudowa miejska, 5 – współczesna zabudowa podmiejska

Fot. 1, 2. Osiedla mieszkaniowe w wyniku efektu „rozlewania się miasta”.

Przykład miast: 1. Buk i 2. Kostrzyn

Źródło: Fot. autor.

W rezultacie doprowadza to do przenoszenia się ludności na tereny podmiejskie z istniejących dzielnic mieszkaniowych, w których przestrzeniami publicznymi stają się ulice lub tereny sportowe. Społeczeństwa mające coraz łatwiejszy dostęp do szybkich i wygodnych środków komunikacji zaczynają tworzyć luźno rozrzucone enklawy mieszkaniowe niepowiązane żadnymi więzami ze śródmieściem miasta (fot. 1, 2). Takie chaotyczne zagospodarowanie przestrzeni w żaden sposób nie tworzy dobrych, wpisujących się w nowoczesną urbanistykę osiedli mieszkaniowych przestrzeni publicznych. Kolejnym niepokojącym zjawiskiem w tych miastach jest szybki i chaotyczny rozwój sektora handlowego na nowych niezainwestowanych terenach. Dostępność komunikacyjna oprócz negatywnego wpływu na wizualność i czytelność kompozycyjną jest jednym z istotnych czynników decydujących o atrakcyjności terenu dla inwestorów. Proces „obrastania” dróg działalnością gospodarczą aktywizuje jednostki osadnicze leżące w pobliżu.

Podsumowanie

Zbadane miasta są szczególnie podatne na zmiany struktury ze względu na zwarty i klarowny układ przestrzenny oraz czytelność kompozycji centralnej strefy śródmiejskiej. Miasta o takiej skali spełniają funkcje o charakterze gminnym i w aspekcie prawnym są podstawową jednostką terytorialną. W odróżnieniu od dużych miast, małym miastom znacznie trudniej jest przezwyciężyć okres transformacji rynkowej, która dokonała się po 1989 r. Małe miasta muszą dostosować się do globalnych trendów rozwojowych co wiąże się ze znacznymi przekształceniami przestrzennymi wynikającymi z uwarunkowań gospodarczych. Ich sytuacja społeczno-gospodarcza zmusza je do poszukiwania odpowiednich rozwiązań przestrzen-

nych i ekonomicznych. Dezintegracja społeczna staje się istotnym problemem. Wiele ludzi o wysokich dochodach opuszcza śródmieście miasta. Biedniejsi zamieszkują wewnętrzne strefy lub osiedla mieszkaniowe.

Wartością przestrzeni publicznych małych miast jest istniejąca różnorodność kulturowa, regionalizm (Barek 1999). W celu osiągnięcia harmonijnego układu struktury śródmieścia i kształtujących jej wizerunek urbanistycznych układów historyczno-kulturowych należy skoncentrować się na zachowaniu istniejących struktur urbanistycznych, atrakcyjnych pod względem historycznym i ekonomicznym. Kroki, które należałoby podjąć miałyby na celu rewitalizację przestrzeni miejskiej dla utrzymania walorów kulturowych i historycznych decydujących o tożsamości miasta. Wymaga to jednak, zdaniem autora, woli zmian i partycypacji społecznej mieszkańców.

Wnioski

Badaniami opisanymi w opracowaniu zostały objęte reprezentatywne małe miasta: Buk, Kostrzyn Wlkp. i Stęszew. Miasta objęte badaniami znajdują się w oddziaływaniu Poznania i uświadomiły, że: powiększający się standard życia mieszkańców powoduje zapotrzebowanie na wolną przestrzeń. Proces ten powoduje rozlewanie się miast oraz tworzenie nowych przestrzeni miast, które w żaden sposób nie spełniają kryteriów przestrzeni publicznych.

Z badań wynika, że dostępność do komunikacji (położenie badanych miast przy głównych drogach komunikacji samochodowej oraz kolejowej) wpływa na brak utożsamiania się większej części mieszkańców z ich miastem. Oddalenie od miejsc zamieszkania, pracy oraz usług codziennych powoduje zanik zdefiniowanych i jasno określonych przestrzeni.

Zabudowa podmiejska w III strefie wyraźnie powoduje chaos przestrzenny, w wyniku którego powiększa się segregacja przestrzenna. Wpływ na wykształcenie przestrzeni publicznych ma w tym przypadku sposób powiązania poszczególnych elementów struktury, wyeksponowanie walorów kulturowych i kompozycyjnych przestrzeni. W tym przypadku są to obszary śródmieścia z atrakcyjnymi przestrzeniami centralnymi, takimi jak uliczki przyrynkowe, place publiczne przed kościołami oraz rynki jako podstawowa przestrzeń publiczna małego miasta. Istotną rolę powiązania tych przestrzeni odgrywają układy historyczno-kulturowe.

Charakterystyczną cechą współczesnych małych miast staje się też zjawisko dezintegracji przestrzennej, czyli braku powiązań zabudowy historycznej ze współczesną. Historyczna zabudowa miast została w drugiej połowie XX w. częściowo zastąpiona nową, często bezstylową architekturą. Większą część ich zabudowy stanowią prefabrykowane osiedla mieszkaniowe burzące dotychczasową harmonię przestrzenną i zmieniającą kompozycję małego miasta. Dezintegracja przestrzeni w małych miastach, które są najbardziej podatne na wszelkie zmiany wpływa negatywnie na przestrzenie publiczne.

Niepokojący jest szybki i chaotyczny rozwój sektora handlowego na nowych nie zainwestowanych terenach. Są to różne obiekty handlowe wielkopowierzchniowe, które często wchodzą w granicę I strefy śródmiejskiej. Stanowi to bardzo poważną konkurencję dla sektora handlu w centrach miasta i przyczynia się do upadku śródmieść. W rezultacie doprowadza to do przenoszenia się ludności na tereny podmiejskie z istniejących dzielnic mieszkaniowych. Potrzebna jest rewitalizacja takich osiedli, ponieważ centralne obszary miast oraz śródmieścia małych miast coraz częściej stanowią nawarstwienie się sklepów, zakładów rzemieślniczych, starej zabudowy usługowej i mieszkaniowej, której część została opuszczona lub niewykorzystana.

Literatura

- Barek R., 1999, *Miasteczko wielkopolskie jako zagadnienie fizjonomiczne*. Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego Politechniki Poznańskiej, Studioteka Zarysy, Poznań.
- Cichy-Pazder E., 1998, *Humanistyczne podstawy kompozycji miast*. Politechnika Krakowska, Kraków.
- Dąbrowska-Budziło K., 2002, *Treść krajobrazu kulturowego w jego kształtowaniu i ochronie*. Politechnika Krakowska, Zeszyty Naukowe „Architektura”, nr 46, Kraków.
- Demidow W., 1989, *Patrząc i widzieć*. NOT Sigma, Warszawa.
- Eco U., 2003, *Nieobecna struktura*. Aletheia, Kraków.
- Gzell S. 2004, *Małe miasta jako wzorzec dla nowej urbanistyki*. „Urbanista”, 2/2004, Warszawa.
- Kwiatek J., Lijewski T., 1988, *Leksykon miast polskich*. Muza SA, Warszawa.
- Münch H., 1946, *Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII – XIV wieku*. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- Patoczka P., 2000, *Ściany i bramy w krajobrazie*. Politechnika Krakowska, Kraków.
- Tołwiński T., 1948, *Urbanistyka – Budowa miasta w przeszłości*. Wyd. Ministerstwa Odbudowy, Warszawa.
- Węclawowicz G., 2007, *Geografia społeczna miast*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.